

Експертиза в господарському процесі: деякі питання вдосконалення законодавства

Д. О. Мальцев

кандидат юридичних наук,
суддя Шевченківського районного суду м. Києва

В статті досліджується поняття експертизи в господарському процесі та розглядається питання вдосконалення чинного законодавства щодо цього.

Ключові слова: господарський процес, судова експертиза, експерт

В статье исследуется понятие экспертизы в хозяйственном процессе и рассматривается вопрос усовершенствования законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: хозяйственный процесс, судебная экспертиза, эксперт.

The article investigates the notion of expertise in the economic process and the question of improvement of legislation in this area.

Keywords: economic process, the judicial examination, the examiner.

У зв'язку із переходом до ринкових умов господарські відносини ускладнюються, а між суб'єктами господарювання часто виникають правові конфлікти, що збільшує кількість судових справ. Це пов'язане з недосконалістю законодавства, недостатнім рівнем правосвідомості у державі і складністю економічних стосунків. Важливою проблемою є можливість використання новітніх технологій у процесі доказування, зокрема, при проведенні судових експертиз.

У юридичній літературі існує чимало наукових розробок учених-процесуалістів щодо судової експертизи у господарському процесі. Але аналіз діючого законодавства та судової практики свідчить, що законодавча база для проведення судових експертиз є недосконалою. Це обумовлює актуальність дослідження питань, пов'язаних із проведенням судових експертиз при розгляді господарських справ.

Доказування завжди виступає важливою складовою частиною правосуддя по господарських справах. Суд обґрунтовує рішення лише на тих доказах, що були досліджені в судовому засіданні.

Згідно зі статтею 32 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявності чи відсутності обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору. Ці дані встановлюються, зокрема, висновками судових експертів [1, с. 20].

У статті 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. (далі – Закон) визначено, що судовою експертизою – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду [3].

Наведене формулювання містить певні недоліки. Так, воно не розкриває поняття «експерт» і не визначає поняття «спеціальні знання».

Експертизою, на думку М. Й. Штефана, є дослідження на вимогу суду поданих ним об'єктів, яке проводиться експертами, які мають спеціальні знання, на науковій основі з метою одержання даних про факти, що мають значення для правильного вирішення справи [24, с. 307]. Аналогічної точки зору дотримуються М. К. Треушников, С. С. Бичкова та деякі інші науковці [20, с. 189; 21, с. 137].

Розвиваючи висловлені думки, Т. В. Сахнова відзначала, що судовою експертизою є спеціальне дослідження, що призначається ухвалою суду (судді) за наявності загальної (процесуальної) та спеціальної підстав, яке проводиться досвідченою особою – експертом, у певній процесуальній формі для отримання судового доказу у справі (висновку експерта) [18, с. 47].

Такі науковці, як С. С. Бичкова, А. О. Власов, М. С. Шакар'ян, правильно визначають експертизу як дослідження, адже за своєю суттю експертиза є саме процесом пізнання обставин дійсності [21, с. 137; 15, с. 189; 12, с. 193].

Термін «експертиза» походить від латинського «expertys» і від

французького «expertise», що означає: 1) досвідчений; 2) випробуваний. Відповідно до етимологічного визначення даного поняття, експертиза – це вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісна чи якісна оцінка висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмета тощо, які вимагають спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності [25, с. 333].

Експертиза – це спеціальне дослідження, яке проводиться специфічним суб'єктом – фахівцем у певній галузі спеціальних знань (експертом).

Таким чином, поняття експертиза можна сформулювати як спеціальне дослідження матеріальних об'єктів, явищ, процесів, що проводиться кваліфікованою особою (експертом) для з'ясування питань, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань.

А. Г. Давтян основними ознаками, що характеризують судову експертизу, визначає: її предмет (ті фактичні дані, які можна отримати за допомогою експерта(ів), об'єкт (закріплені в матеріалах справи та передбачені процесуальним законодавством джерела інформації) та суб'єкт (експерт у процесуальному сенсі слова) [13, с. 19-21].

Судова експертиза відрізняється від експертиз, що здійснюються в інших сферах діяльності, за наступними ознаками:

- дотримання спеціальних процесуальних норм, що визначають права та обов'язки експерта і суб'єкта, яким призначено експертизу;
- правила підготовки матеріалів для експертизи, її призначення і проведення;

- проведення дослідження, яке ґрунтується на використанні спеціальних знань у певній галузі;

- надання висновків, що мають силу джерела доказів.

Для призначення судової експертизи повинні бути вагомі підстави, коли дійсно існує потреба у спеціальних знаннях для встановлення даних, що входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування.

Експерт може давати відповіді на підставі спеціальних пізнань, і експертиза проводиться тільки з питань фактів, а не права. У господарському процесі умовно діє презумпція «судді знають право». Тому відповідно до п. 2 роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 11 листопада 1998 р., не може розглядатись як судова експертиза дане вченими тлумачення законодавчих актів, пов'язане з наявністю у цих актах неясностей, неузгодженостей, протиріч чи інших недоліків [6, с. 486].

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що судова експертиза в господарському процесі є одним із різновидів експертизи, для якої притаманні такі ознаки:

- використання спеціальних знань;
- проведення досліджень для встановлення обставин (фактів), що мають значення для правильного вирішення справи;
- наявність певної процесуальної форми;
- проводиться тільки на підставі ухвали суду;
- здійснюється особливим суб'єктом – судовим експертом;

- має на меті отримання нового доказу (висновку експерта);
- висновок експерта як результат судової експертизи є засобом доказування у господарському процесі;
- результат судової експертизи використовує тільки суд.

Таким чином, судова експертиза – це дослідження певних обставин справи (фактів), що проводиться на підставі ухвали суду особою, яка володіє спеціальними знаннями у певній галузі та має особливий процесуальний статус, – статус експерта, і в результаті якого утворюється новий засіб доказування – висновок експерта. Судова експертиза покликана своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин (фактів), що мають значення для справи.

Слово «судова» має лише вказівку на участь суду в процесі пізнання.

У свою чергу, судовий експерт – це особа, яка володіє спеціальними знаннями у певній галузі з питань, що стосуються розглядуваної справи, і призначена судом у випадках і порядку, передбаченому процесуальним законом, для надання експертного висновку.

Доказове значення у господарському процесі має не власне експертиза, як дослідження, проведене експертами на підставі спеціальних знань, а висновки, зроблені експертом на підставі дослідження матеріалів справи відповідно до поставлених судом питань із метою встановлення обставин, що мають значення для справи [10, с. 117].

Відповідно до ч. 1 ст. 41 ГПК України, експертиза у господарському процесі призначається для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні господарського спору

і потребують спеціальних знань [1, с. 22]. Наведене формулювання викликає певні заперечення.

Відповідно до п. 2 ст. 12 Закону, судовий експерт зобов'язаний, зокрема, на вимогу суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку [3].

Із даної норми Закону випливає, що роз'яснення експертом надаються на вимогу суду щодо зробленого експертного висновку.

У контексті питання, що розглядається, можна зазначити, що експерт на основі спеціальних знань проводить дослідження, в ході якого встановлюються факти, (обставини), що знаходять своє висвітлення у письмовому висновку. Відповідно до вимог п. 2 ст. 12 Закону, у судовому засіданні експерт на вимогу суду дає роз'яснення щодо наданого ним висновку.

З урахуванням наведеного, на нашу думку, ч. 1 ст. 41 ГПК України повинна мати наступну редакцію: «Для встановлення певних обставин справи (фактів), що можуть мати значення при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу».

Необхідно зазначити, що висновок судового експерта для господарського суду не є обов'язковим і оцінюється за правилами, встановленими ст. 43 ГПК України.

Можна зробити висновок, що ст. 1 Закону потребує вдосконалення та більше відповідатиме сутності й характеру аналізованого процесуального явища у такій редакції: «Судова експертиза – це спеціальне дослідження, яке призначається ухвалою суду в порядку, передбаченому процесуальними законами, та проводиться експертом із метою встановлення

обставин (фактів), що мають значення для справи та потребують застосування спеціальних знань».

Згідно з п. 10 роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 11 листопада 1998 р., особа набуває права та несе обов'язки експерта після оголошення (вручення) їй ухвали про призначення експертизи та попередження про відповідальність. Невиконання цих вимог робить неможливим використання висновку експерта як доказу у справі [6, с. 489].

Таким чином, для набуття доказової сили експертний висновок повинен відповідати таким умовам:

- призначення експертизи повинно бути здійснено ухвалою суду відповідно до вимог ГПК України;
- експерт попереджений про кримінальну відповідальність за ст. ст. 384, 385 КК України за дачу явно неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Поняття «спеціальні знання», які необхідні для експертного дослідження, вживається як у ГПК України, так і тексті Закону про визначенні поняття судової експертизи. Закон, припускаючи можливість застосування спеціальних знань, не розкриває сутності цього поняття.

М.К. Треушников зауважував, що вимоги до кандидатури експерта повинні бути направлені на забезпечення, з одного боку, високого наукового рівня експертизи, з іншого боку, – об'єктивності і неупередженості висновку. Тому особа, що призначається експертом, повинна: 1) володіти відповідними спеціальними знаннями, тобто бути компе-

тентною; 2) бути фахівцем високої кваліфікації [19, с. 266]. Дослідники Г. Л. Осокіна, М. Й. Штефан розглядали спеціальні знання як такі, якими професійно володіє лише вузьке коло спеціалістів [16, с. 610; 24, с. 307]. Наведені формулювання мають дещо загальний характер.

Звернемось до етимологічного визначення понять. Знання – це сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження та ін. Сукупністю знань, умінь, які здобуваються в житті, на практиці є досвід. У свою чергу, умінь, набутих досвідом – це навичка. Слово ж «спеціальний» тлумачиться як призначений винятково для чого-небудь [14, т. 1, т. 824; т. 2, с. 162, 719; т. 4, с. 317].

Спеціальні знання – це не звичайне накопичення відомостей. Це динамічне утворення, яке постійно розвивається, якісно та кількісно збільшується.

На нашу думку, спеціальні знання – це сукупність знань, навичок і вмінь, отриманих внаслідок спеціальної освіти, досвіду роботи, які відповідають сучасному рівню розвитку наукових знань у будь-якій сфері людської діяльності і достатні для кваліфікованого розв'язання питань, що виникли у зв'язку із розглядом конкретної судової справи.

Діючий процесуальний закон не містить посилань щодо того, хто може бути ініціатором питання щодо проведення судової експертизи. У проекті Кодексу господарського судочинства від 18 липня 2008 р. № 2777 це питання також не знайшло свого висвітлення, лише зазначено, як і в діючому ГПК України, що учасники судового процесу мають право пропонувати господар-

ському суду питання, які мають бути роз'яснені судовим експертом [9].

Відповідно до п. 3 Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 11 листопада 1998 р., учасники судового процесу вправі пропонувати господарському суду питання, які мають бути роз'яснені експертом. Ці питання можуть бути запропоновані у позовній заяві, у відзиві або в окремому письмовому клопотанні сторони. Проте остаточне коло питань судовому експерту визначається господарським судом [6, с. 486].

На наш погляд, твердження у роз'ясненні, що питання перед експертом можуть бути поставлені у позовній заяві або відзиві на позовну заяву, не відповідає змісту ст. ст. 54, 59 ГПК України, де містяться вимоги, яким повинні відповідати такі процесуальні документи.

Призначення експертизи можливе:

- за клопотанням сторін, третіх осіб, прокурора;
- за власної ініціативи суду.

Якщо особа подала клопотання про призначення експертизи, а інші особи проти цього заперечують, суд вирішує клопотання, виходячи з мотивів заявленого клопотання та необхідності використання спеціальних знань для встановлення обставин, що мають значення для справи [11, с. 343].

Загалом поділяючи висловлену В. Е. Беяневичем позицію, хотілось би підсумувати викладене. Судова експертиза може бути призначена за клопотанням осіб, що беруть участь у справі, або за ініціативою суду. Відповідне клопотання повинно бути у письмовому вигляді або заявлено усно при розгляді справи.

На нашу думку, редакція ст. 41 ГПК України потребує вдосконалення. У тексті закону має бути відображено, що судова експертиза може бути призначена за клопотанням осіб, що беруть участь у справі, або за ініціативою суду.

Аналіз ч. 2 ст. 41 ГПК України, де зазначено, що учасники судового процесу мають право пропонувати господарському суду питання, які мають бути роз'яснені судовим експертом, викликає певне заперечення [1, с. 22].

У довіднику з підготовки матеріалів, що направляються на судову експертизу арбітражними судами, затвердженому спільним наказом Вищого арбітражного суду України та Міністерством юстиції України від 14 липня 1998 р. вказано, що в ухвалі про призначення експертизи зазначаються, зокрема, питання, поставлені експертові. При цьому, питання, що ставляться перед експертом, мають бути чітко сформульовані і розташовані у певній послідовності, наприклад, за об'єктами дослідження. Вони не повинні виходити за межі компетенції експертів [7].

Згідно з пунктом 1 ст. 12 Закону, експерт зобов'язаний провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок [3].

Таким чином, про призначення судової експертизи суд повинен винести ухвалу, яка має містити перелік питань, що ставляться перед експертом. Після проведення дослідження експерт надає суду експертний висновок. Цей висновок повинен бути приєднаний до матеріалів справи. Лише потім, відповідно до п. 2 ст. 12 Закону, на вимогу суду екс-

перт дає роз'яснення щодо даного ним висновку.

На наше переконання, в редакцію ч. 2 ст 41 ГПК України необхідно внести відповідні зміни. У цій нормі повинно бути сформульовано, що «Коло і зміст питань, які ставляться перед експертом, визначаються господарським судом і формулюються в ухвалі суду. Особи, що беруть участь у справі, вправі надати суду питання, які можуть бути поставлені перед експертом. Відхилення питань, наданих особами, що беруть участь у справі, суд зобов'язаний мотивувати в ухвалі про призначення експертизи».

Враховуючи наведене, до п. 2 ст. 12 Закону необхідно внести доповнення, передбачивши, що експерт зобов'язаний дати роз'яснення щодо даного ним висновку і на вимогу осіб, що беруть участь у справі.

Науковцями висловлювались різні підходи щодо класифікації видів судових експертиз. Є погляди щодо необхідності поділу судових експертиз залежно від кола питань, які розглядаються, а також підстав їх призначення – на первинні, додаткові, повторні [17, с. 616].

Висловлювались думки щодо поділу експертиз за послідовністю їх проведення – первинні й вторинні; за обсягом проведених досліджень – основні та додаткові; за кількістю експертів, що проводять дослідження, – одноособові та комісійні; за характером знань, які використовуються в процесі експертного дослідження, – однорідні та комплексні [21, с. 137].

Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» визначено такі види наукових і науково-технічних експертиз, як по-

передня, первинна, повторна, додаткова, контрольна [4].

Пунктом 1.2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. із подальшими змінами, передбачено широке коло основних видів експертиз: криміналістична, екологічна, інженерно-технічна, товарознавча тощо [8]. Довідник з підготовки матеріалів, що направляються на судову експертизу арбітражними судами, затверджений спільним наказом Вищого арбітражного суду України та Міністерства юстиції України від 14 липня 1998 р., містить дещо інший перелік видів судових експертиз [7]. Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 р. № 8 із подальшими змінами передбачено проведення первинних, додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз [5, т. 1, с. 61-67]. У статтях 148-150 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) закріплено положення про комісійну, комплексну, додаткову і повторну експертизу [2, с. 54].

Можна цілком погодитись із С. С. Бичковою, яка, констатуючи, що в юридичній літературі виділяють різноманітні підстави класифікації експертиз, зазначає, що процесуальне значення мають лише такі:

за послідовністю проведення експертиз – первинні та повторні;

за обсягом проведених досліджень – основні та додаткові;

за кількістю експертів, які проводять дослідження, – одноособові та комісійні;

за характером знань, які використовують в процесі експертного дослідження, – однорідні та комплексні [22, с. 240-241].

Первинна судова експертиза – це експертиза, при проведенні якої об'єкт досліджується вперше. Цю експертизу суд призначає вперше у тих випадках, коли виникає необхідність використання спеціальних знань для вирішення певних питань при розгляді господарської справи.

Експертний висновок подається господарському суду в письмовій формі.

Висновок експерта повинен бути не тільки оголошений у судовому засіданні, а й досліджений разом з іншими доказами. Дослідження висновку експерта – це процесуальна дія, спрямована на одержання з висновку експерта відомостей про факти судом і доведення їх до сприйняття учасників процесу. Суд зобов'язаний особисто сприйняти наданий йому висновок експерта з метою його правильної оцінки при винесенні рішення [20, с. 205].

Експерт має право після оголошення експертного висновку дати пояснення щодо його змісту. Таке право експерт може реалізувати самостійно на власний розсуд, навіть якщо його не викликано до суду. Експерт також зобов'язаний дати відповідь на запитання суду та осіб, які беруть участь у справі. Ці запитання можуть бути додатковими, тобто такими, що не були поставлені експерту в ухвалі про призначення експертизи. Запитання можуть стосуватись як предмета судової експертизи, відповідей на запитання, що поставлені на вирішення експертизи, так і запитання щодо кваліфікації експерта. Також питан-

ня можуть стосуватися з'ясування методики експертного дослідження, приладів, що використовувались, об'єктів дослідження, усунення суперечностей у висновках.

Додаткова судова експертиза – це експертиза, яка призначається судом у випадку, коли первинну експертизу визнано неповною або неясною.

Додаткова експертиза призначається судом після розгляду ним висновку первинної експертизи, якщо виявиться, що усунути неповноту або неясність висновку в судовому засіданні шляхом заслуховування експерта неможливо.

Неповним визнається висновок, коли експерт дослідив не всі подані йому об'єкти, чи не дав вичерпних відповідей на поставлені питання.

Неясним вважається висновок, який нечітко викладений або має невизначений, неконкретний характер, наприклад, в ньому немає чіткої відповіді на поставлені запитання.

В ухвалі про призначення додаткової експертизи необхідно чітко зазначити, які саме висновки експерта суд вважає неповними чи неясними або які обставини зумовили необхідність розширення експертного дослідження. Така судова експертиза може призначатись як з ініціативи суду, так і за клопотанням учасників судового процесу, а її проведення може бути доручено тому ж або іншому експерту. Не у всіх випадках призначення додаткової експертизи є результатом недоліків первинної експертизи. Так, якщо судом не було надано експерту всіх необхідних матеріалів справи, у зв'язку з чим він не мав можливості дати відповідь на поставлені питання, то в такому випадку може бути призначено додаткову

експертизу. Додаткова експертиза може виходити за межі первинних досліджень, але вона завжди відноситься до того ж роду і виду судових експертиз, що й первинна. Проведення додаткової експертизи може бути доручено тому самому або іншому експертові.

Повторна судова експертиза – це експертиза, яка призначається судом при наявності сумнівів щодо правильності, обґрунтованості висновку експерта, наявності протиріч з іншими матеріалами справи або коли мали місце істотні порушення процесуальних норм і положень щодо порядку призначення і проведення експертиз.

Відповідно до ч. 4 ст. 42 ГПК України, при необхідності господарський суд може призначити повторну судову експертизу і доручити її проведення іншому судовому експерту [1, с. 23]. Коли може виникнути необхідність у проведенні повторної експертизи, процесуальним законодавством не визначено. Закон України «Про судову експертизу» не містить положень щодо проведення такої експертизи.

Згідно з пунктом 11 постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 р. із подальшими змінами повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які

привели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб [5, с. 63].

Відповідно до пункту 9.2 роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 11 листопада 1998 р. повторна судова експертиза призначається, якщо висновок експерта визнано необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи, або коли він викликає сумнів у його правильності. Повторну судову експертизу може бути призначено також, якщо є розходження у висновках кількох експертів і їх неможливо усунути шляхом одержання додаткових пояснень експертів у судовому засіданні [6, с. 488].

Відповідно до ч. 2 ст. 150 ЦПК України, повторна експертиза призначається, якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи чи викликає сумніви в його правильності [2, с. 54].

Необґрунтованим експертний висновок може бути визнано в тому випадку, коли там не наведено достатньо доказів на його обґрунтування.

Протиріччя висновку експерта матеріалам справи можуть викликати сумніви щодо правильності проведеного експертного дослідження. Цьому повинна передувати оцінка сукупності доказів, що містяться в матеріалах справи. Зокрема, порівняння висновку експерта з іншими доказами.

Сумніви щодо правильності експертного висновку не завжди можуть бути пов'язані з недостатністю його обґрунтування: тобто можуть виникнути при наявності складних питань, поставлених для експертного дослідження, і появи сумнівів сто-

совно кваліфікаційного рівня експерта, що виявилось у судовому засіданні після дослідження висновку експерта та наданих ним роз'яснень.

Призначення повторної судової експертизи не може бути пов'язано лише з істотними порушеннями процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертного дослідження. Можуть мати місце істотні порушення інших положень, які регламентують проведення експертизи. Зокрема, вимог Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [8].

Якщо є розходження у висновках кількох експертів і їх неможливо усунути шляхом одержання додаткових пояснень експертів у судовому засіданні, то також може бути призначено повторну судову експертизу.

Отже, на нашу думку, повторна судова експертиза призначається в таких випадках:

- попередній висновок експерта є необґрунтованим;
- попередній висновок експертизи суперечить матеріалам справи;
- попередній висновок експертизи викликає сумнів у його правильності;
- при проведенні попередньої експертизи допущено істотні порушення процесуальних норм і положень щодо порядку призначення і проведення експертиз;
- існує розходження у висновках кількох експертів, і їх неможливо усунути шляхом одержання додаткових пояснень експертів у судовому засіданні.

На наш погляд, ГПК України необхідно доповнити положенням щодо проведення додаткової та повторної експертизи такого змісту:

«При недостатній ясності або повноті висновку експерта, якщо їх неможливо усунути в судовому засіданні шляхом роз'яснення експертом наданого ним висновку, може бути призначена додаткова експертиза, проведення якої доручається тому ж або іншому експерту.

У випадку появи сумнівів щодо правильності, обґрунтованості висновку експерта, наявності протиріч з іншими матеріалами справи або коли мали місце істотні порушення процесуальних норм і положень щодо порядку призначення і проведення експертиз, судом може бути призначена повторна експертиза, яка доручається іншому експертові (експертам)».

Комісійна судова експертиза – це експертиза, яка проводиться не менш, ніж двома експертами одного напряму знань.

Проведення такої експертизи буває зумовлено складністю або великим обсягом матеріалу, який необхідно дослідити.

Комплексна судова експертиза – це експертиза, яка проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань. Характерною ознакою комплексної експертизи є те, що вона призначається у разі, коли питання, поставлене перед експертом, не може бути вирішене при проведенні якого-небудь одного виду експертизи чи шляхом послідовного або одночасного проведення окремих експертиз.

ГПК України та Закон не містять положень щодо комісійної та комплексної експертиз [1, с. 22-23; 3]. У проекті Кодексу господарського судочинства № 2777 від 18 липня 2008 р. передбачено проведення

комісійної та комплексної експертизи. Зокрема, ч. ч. 7, 8 ст. 71 проекту передбачають, що у разі необхідності суд може доручити проведення комісійної експертизи, що здійснюється не менш як двома експертами одного напрямку знань. При необхідності суд може призначити комплексну експертизу, що проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань [9].

Статтями 148, 149 ЦПК України питання призначення, проведення комісійної та комплексної експертизи, а також вимог щодо висновків даних експертиз регламентовано [2, с. 54].

На нашу думку, діючий ГПК України необхідно доповнити положеннями щодо проведення даних видів експертизи, оскільки це відповідає потребам судової практики.

Зокрема, ГПК України пропонується доповнити положеннями у наступній редакції:

«Комісійна експертиза проводиться не менш, ніж двома експертами одного напрямку знань.

Комісійний вид експертизи визначається судом.

Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Комплексна судова експертиза проводиться не менш, як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

Комплексний вид експертизи визначається судом.

У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність. Загальний висновок роблять експерти, компетентні в оцінці отриманих результатів і формулюванні єдиного висновку. Якщо при проведенні комплексної експертизи експерт не згодний з висновком іншого експерта (експертів), то він дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності».

У широкому розумінні судова система надає суспільству послуги із розгляду та розв'язання правових конфліктів – це послуги, які надаються державою суспільству для підтримання соціального порядку та гармонії і сприяння економічному та соціальному розвитку шляхом розв'язання правових суперечок, що виникають у суспільстві. Кінцевим користувачем послуг, які надає судова система, повинен бути не суддя, а все суспільство [23, с. 76].

Втілення запропонованих пропозицій буде сприяти вдосконаленню інституту судових експертиз, що підвищить дієвість судів при розгляді господарських спорів, та покращенню економічних стосунків між господарюючими суб'єктами.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Офіц. видання. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 196 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Офіц. видання. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 192 с.
3. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р // ВВР України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10. 02. 1995 р. // ВВР України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.
5. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8 із подальшими змінами // Постанови Пленуму Верховного Суду України: Офіц. вид. Т. 1 / за заг. ред. В. Ф. Бойка. – К.: А.С.К., 2000. – 327 с.
6. Про деякі питання практики призначення судової експертизи: Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 11.11.1998 р. № 02-5/424 // Господарське судочинство в Україні: правові засади та судова практика. – К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнЮре», 2004. – 772 с.
7. Довідник з підготовки матеріалів, що направляються на судову експертизу арбітражними судами: Затверджено наказом Вищого арбітражного суду України, Міністерства юстиції України від 14.07.1998 р. № 11/40/5. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://e-pravo.narod.ru>
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції від 15.07.2008 р. № 1198/5 // ОВУ. – 2008 р. – № 54. – С. 53.
9. Проект Кодексу господарського судочинства № 2777 від 18.07.2008 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://gska2.rada.gov.ua>
10. Арбитражный процесс: учебник / под ред. Т. А. Григорьевой. – М.: Норма, 2008. – 400 с.
11. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: Наук. – практ. комент. – Вид. 3-е. – К.: Видавництво «Юстиніан», 2008. – 872 с.
12. Гражданское процессуальное право: учебник / [С. А. Алехина, В. В. Блажеев, А. Т. Боннер и др.]; под ред. М. С. Шакарян. – М.: Проспект Велби, 2004. – 580 с.
13. Давтян А. Г. Экспертиза в гражданском процессе / А. Г. Давтян. – М.: Спарк, 1995. – 83 с.
14. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконті, 1998.
15. Особенности доказывания в судопроизводстве: науч.-практ. пособ. / Под ред. А. А. Власова. – М.: Экзамен, 2004. – 320 с.
16. Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть / Г. Л. Осокина. – М.: Юрист, 2006. – 669 с.
17. Палиашвили А. Я. Экспертиза в суде по уголовным делам / А. Я. Палиашвили. – М.: Юрид. лит., 1973. – 144 с.
18. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза. – М.: Городец, 2000. – 368 с.
19. Треушников М. К. Судебные доказательства / М. К. Треушников. – М.: Городец, 1997. – 318 с.
20. Треушников М. К. Судебные доказательства / М. К. Треушников. – М.: Городец, 2004. – 272 с.
21. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. / За ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2006. – 384 с.
22. Цивільне процесуальне право України: Підручник / Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.
23. Шихата И. Правовая реформа. Теория и практика: Учеб. пособ. / Пер. с англ.; Под ред. Н. Г. Дорониной. – М., 1998. – С. 76.
24. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: академ. курс / М. Й. Штефан. – К.: Ін Юре, 2005. – 624 с.
25. Юридична енциклопедія у 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998.– Т.2: Д – Й. – 1999. – 744 с.